IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 02. Noyabr ,2026

UDK 364.01:330.341

ADOLATLI IJTIMOIY SIYOSAT YURITISH VA INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH: O‘ZBEKISTON TAJRIBASI TAHLILI

Kamolova Nargizaxon Abdusamatxo‘jayevna
E-mail: kamalova_81@icloud.com

Raximova Dildoraxon Qodirjonovna
Ilmiy rahbar:
https://doi.org/10.5281/zenodo.24484964

Annotatsiya. Maqolada Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining “Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish” yo‘nalishi bo‘yicha 2021–2025-yillarda erishilgan natijalar rasmiy statistika asosida tahlil qilingan. Kambag‘allik darajasi 17,0 foizdan 5,8 foizga, ya’ni 11,2 foiz punktga pasaygani, 18–23 yoshli aholining oliy ta’lim bilan qamrovi 28,2 foizdan 47,7 foizga oshgani, aholi daromadlari tarkibida mehnat va tadbirkorlik daromadlari ulushi o‘sib, ijtimoiy transfertlar ulushi kamaygani ko‘rsatib berilgan. Shu bilan birga, hududlar o‘rtasidagi nisbiy tafovut (variatsiya koeffitsiyenti 18,1 dan 19,6 foizga) kuchaygani aniqlangan va manzilli yordamni inson kapitaliga investitsiya bilan bog‘lashga doir takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: adolatli ijtimoiy siyosat, ijtimoiy davlat, inson kapitali, kambag‘allikni qisqartirish, manzilli ijtimoiy himoya, oliy ta’lim bilan qamrov, maktabgacha ta’lim, hududiy tafovut, “Inson” ijtimoiy xizmatlar markazlari.

СПРАВЕДЛИВАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА И РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА: АНАЛИЗ ОПЫТА УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В статье на основе официальной статистики проанализированы результаты, достигнутые в 2021–2025 годах по направлению «Проведение справедливой социальной политики, развитие человеческого капитала» Стратегии развития Нового Узбекистана. Показано, что уровень бедности снизился с 17,0 до 5,8 %, то есть на 11,2 процентного пункта, охват высшим образованием населения в возрасте 18–23 лет вырос с 28,2 до 47,7 %, а в структуре доходов населения возросла доля доходов от труда и предпринимательства при снижении доли социальных трансфертов. Вместе с тем выявлено усиление относительной межрегиональной дифференциации бедности (коэффициент вариации вырос с 18,1 до 19,6 %) и предложены меры по увязке адресной помощи с инвестициями в человеческий капитал.

Ключевые слова: справедливая социальная политика, социальное государство, человеческий капитал, сокращение бедности, адресная социальная защита, охват высшим образованием, дошкольное образование, региональная дифференциация, центры социальных услуг «Инсон».

FAIR SOCIAL POLICY AND HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT: AN ANALYSIS OF THE EXPERIENCE OF UZBEKISTAN

Abstract. The article analyses, on the basis of official statistics, the results achieved in 2021–2025 under the direction “Pursuing a fair social policy and developing human capital” of the Development Strategy of New Uzbekistan. The poverty rate fell from 17.0 to 5.8 percent, i.e. by 11.2 percentage points; higher education coverage of the population aged 18–23 rose from 28.2 to 47.7 percent; the share of labour and business income in household income increased while the share of social transfers declined. At the same time, relative regional disparity in poverty widened (the coefficient of variation rose from 18.1 to 19.6 percent), and measures are proposed to link targeted assistance with investment in human capital.

Keywords: fair social policy, social state, human capital, poverty reduction, targeted social protection, higher education coverage, preschool education, regional disparity, Inson social service centres.

KIRISH

Iqtisodiy o‘sish o‘z-o‘zidan jamiyat farovonligini anglatmaydi. Yalpi ichki mahsulot ko‘paygan sharoitda ham aholining bir qismi sifatli ta’lim, tibbiy xizmat va barqaror daromad manbaidan chetda qolishi mumkin. Shu sababli zamonaviy davlat ijtimoiy siyosatini nafaqat muhtojlarga yordam ko‘rsatish, balki har bir insonning qobiliyatini ro‘yobga chiqarish imkoniyatlarini tenglashtirish vositasi sifatida ko‘radi. Adolatli ijtimoiy siyosat va inson kapitali tushunchalari aynan shu nuqtada tutashadi: birinchisi resurslarni kimga va qanday taqsimlashni belgilasa, ikkinchisi bu resurslar qanday samara berishini ko‘rsatadi.

O‘zbekistonda bu masala davlat siyosatining konstitutsiyaviy darajasiga ko‘tarildi. 2023-yil 30-aprelda referendum orqali qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyada O‘zbekiston ijtimoiy davlat sifatida belgilandi [1]. Bundan oldinroq qabul qilingan 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida “Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish” yetti ustuvor yo‘nalishdan biri sifatida ajratilgan [2]. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida esa beshta ustuvor yo‘nalishning birinchisi har bir insonga o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun munosib sharoitlar yaratishga qaratilgan [3]. Davlat rahbarining “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asarida ham kambag‘allikni qisqartirish va inson kapitaliga sarmoya kiritish islohotlarning markaziy vazifasi sifatida talqin etiladi [4].

Biroq strategik hujjatlarda belgilangan maqsadlar bilan amaldagi natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlik ilmiy adabiyotda yetarlicha miqdoriy tahlil qilinmagan. Ko‘pchilik ishlarda islohotlar tavsifiy bayon etiladi, kambag‘allik, ta’lim qamrovi va daromadlar tarkibi esa alohida-alohida ko‘rib chiqiladi. Mazkur maqolada bu ko‘rsatkichlar bir tizimda, 2021–2025-yillar kesimida qiyoslanadi.

Tadqiqotning maqsadi – O‘zbekistonda adolatli ijtimoiy siyosat va inson kapitalini rivojlantirish yo‘nalishida amalga oshirilgan islohotlarning natijalarini rasmiy statistik ko‘rsatkichlar asosida baholash hamda ijtimoiy himoyani inson kapitaliga investitsiya bilan uyg‘unlashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Inson kapitali nazariyasining asoslari XX asrning 50–60-yillarida shakllangan. T.Shuls ta’lim va sog‘liqqa qilingan xarajatlarni iste’mol emas, balki investitsiya sifatida ko‘rib chiqishni taklif etgan [5]. J.Minser ta’lim davomiyligi va ish tajribasi daromadlar tabaqalanishini qanday tushuntirishini empirik jihatdan ko‘rsatgan [6], G.Bekker esa inson kapitaliga investitsiyaning nazariy modelini ishlab chiqqan [7]. R.Lukas inson kapitalining tashqi samarasini iqtisodiy o‘sishning endogen omili sifatida asoslagan [8]. Shu tariqa inson kapitali iqtisodiyotda mehnat unumdorligi va o‘sishni izohlovchi asosiy tushunchalardan biriga aylandi.

Adolat masalasiga kelsak, J.Roulzning adolat nazariyasida ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik eng kam imkoniyatga ega qatlamlar manfaatiga xizmat qilgandagina oqlanishi mumkinligi ta’kidlanadi [9]. A.Sen esa farovonlikni daromad bilan emas, insonning erkin tanlash va qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarish imkoniyatlari bilan o‘lchashni taklif qilgan [10]. Ushbu ikki yondashuv adolatli ijtimoiy siyosatni “daromadni qayta taqsimlash”dan “imkoniyatlarni tenglashtirish”ga yo‘naltiradi va uni inson kapitali nazariyasi bilan bog‘laydi.

J.Xekman tadqiqotlari bu bog‘liqlikni empirik jihatdan mustahkamlagan: ijtimoiy jihatdan zaif oilalar farzandlarining erta yoshdagi rivojlanishiga yo‘naltirilgan investitsiyalar keyingi bosqichlardagi tuzatuvchi dasturlarga nisbatan yuqoriroq samara beradi [11]. J.Xekman va S.Mosso inson kapitali shakllanishini ijtimoiy mobillik bilan bog‘liq holda tahlil qilib, ko‘nikmalar hayot davomida bir-birini to‘ldirib borishini ko‘rsatgan [12]. E.Xanushek va L.Vyossman esa iqtisodiy rivojlanishga ta’lim yillari soni emas, o‘quvchilarning real kognitiv ko‘nikmalari ko‘proq ta’sir qilishini aniqlagan [13]. Bu xulosa ta’lim qamrovini oshirish bilan bir qatorda uning sifatini ham baholash zarurligini bildiradi. Jahon bankining Inson kapitali indeksi aynan shu mantiqqa tayanadi: u bugun tug‘ilgan bola to‘liq ta’lim va sog‘liq sharoitida erishishi mumkin bo‘lgan unumdorlikning qancha qismiga amalda erishishini baholaydi [14].

O‘zbekistonlik tadqiqotchilar ham mavzuga turli tomondan yondashgan. M.Z.Muxitdinova inson kapitalini rivojlantirishni tengsizlikni kamaytirish vazifasi bilan bog‘lab tahlil qilgan [15]. M.Numanova inson kapitaliga investitsiyani Yangi O‘zbekiston farovonligining kafolati sifatida ko‘rib chiqqan [16], I.Toshpo‘latov esa inson kapitalidan foydalanish samaradorligini oshirish yo‘llarini o‘rgangan [17]. Ushbu ishlarda nazariy asoslar keng yoritilgan bo‘lsa-da, 2023–2025-yillardagi institutsional o‘zgarishlar va ularning natijalari hali tizimli baholanmagan. Mazkur maqola shu bo‘shliqni qisman to‘ldirishga qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqotning normativ bazasini Konstitutsiya [1], Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi [2], “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi [3], shuningdek, ijtimoiy xizmatlar tizimini isloh qilishga oid Prezident farmoni [18] va qarori [19] tashkil etdi. Statistik baza sifatida Milliy statistika qo‘mitasining oliy ta’lim qamrovi va talabalar soni bo‘yicha ma’lumotlari [20; 21], Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligining Jahon banki bilan hamkorlikda baholangan kambag‘allik ko‘rsatkichlari [22; 23], kambag‘allik darajasining rasmiy statistik qatori [24] va 2025-yil yakunlari bo‘yicha tahliliy ma’lumotlar [25], maktabgacha ta’lim qamrovi bo‘yicha idoraviy ma’lumotlar [26; 27], BMT Taraqqiyot dasturining Inson taraqqiyoti hisoboti [28] va Jahon bankining Inson kapitali indeksi [29] olindi.

Tahlilda quyidagi usullardan foydalanildi: me’yoriy-huquqiy hujjatlarni qiyosiy tahlil qilish; dinamik qatorlarni tahlil qilish (mutlaq o‘zgarish, foiz punktlardagi o‘zgarish va nisbiy o‘sish sur’atlari); daromadlar tarkibini strukturaviy tahlil qilish; hududiy tafovutni baholash uchun o‘rtacha qiymat, o‘rtacha kvadratik chetlanish va variatsiya koeffitsiyentini hisoblash. Variatsiya koeffitsiyenti 14 ta hudud uchun vaznsiz holda quyidagi formula bo‘yicha hisoblandi:

$$V = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100\ \%$$

bu yerda σ – hududiy kambag‘allik darajalarining o‘rtacha kvadratik chetlanishi, $\bar{x}$ – ularning o‘rtacha qiymati. Kambag‘allik darajasi 2021-yildan boshlab Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 27-avgustdagi 544-son qarori bilan tasdiqlangan metodika asosida hisoblanayotgani [24] sababli taqqoslash 2021–2025-yillar bilan cheklandi.

NATIJALAR

Institutsional o‘zgarishlar. 2023-yil 1-iyundagi PF-82-son Farmon bilan Prezident huzurida Ijtimoiy himoya milliy agentligi va tuman (shahar)larda “Inson” ijtimoiy xizmatlar markazlari tashkil etildi [18]. Shu Farmonga ko‘ra, markazlar qoshida ijtimoiy xodimlar guruhlari tuzilib, “Ijtimoiy himoya yagona reestri” axborot tizimi Agentlik tasarrufiga o‘tkazildi. 2023-yil 28-sentabrdagi PQ-319-son qaror bilan 15-oktabrdan boshlab 28 ta tuman (shahar)da ijtimoiy xizmat va yordamlarning yangi tizimi tajriba tariqasida joriy etildi; unda muhtoj oilalarning ehtiyoj va imkoniyatlarini baholab, individual yordam rejasini tuzish ko‘zda tutilgan [19]. Boshqacha aytganda, ijtimoiy himoya “ariza – nafaqa” sxemasidan “baholash – individual reja – kuzatuv” sxemasiga o‘tkazila boshlandi.

Kambag‘allik dinamikasi. 1-jadvalda ijtimoiy siyosat va inson kapitalini tavsiflovchi asosiy ko‘rsatkichlar keltirilgan.

1-jadval. O‘zbekistonda ijtimoiy siyosat va inson kapitalining asosiy ko‘rsatkichlari (2021–2025)

Ko‘rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025
Kambag‘allik darajasi, %	17,0	14,1	11,0	8,9	5,8
18–23 yoshli aholining oliy ta’lim bilan qamrovi, %*	28,2	36,6	45,9	47,7	–
Oliy ta’lim talabalari soni, ming nafar*	808,4	1 042,1	1 314,5	1 432,8	1 535,0
3–7 yoshli bolalarning maktabgacha ta’lim bilan qamrovi, %	–	–	74	76	–
Inson taraqqiyoti indeksi	0,727	0,727	0,740	–	–

* tegishli yilda boshlanadigan o‘quv yili boshiga (masalan, 2021 – 2021/2022-o‘quv yili). “–” – ma’lumot e’lon qilinmagan yoki taqqoslanmaydi. Manba: [20; 21; 22; 24; 25; 26; 27; 28] asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, kambag‘allik darajasi besh yil ichida 17,0 foizdan 5,8 foizga tushgan [24; 25]. Mutlaq pasayish 11,2 foiz punktni yoki nisbiy hisobda 65,9 foizni tashkil etadi, o‘rtacha yillik qisqarish 2,8 foiz punktga teng. 2024-yilda kambag‘allar soni 3,3 mln kishiga yetib, bir yilda 719 ming kishiga kamaygan [22]. 2025-yilda shaharlarda kambag‘allik 8,6 foizdan 5,2 foizga, qishloqlarda 9,2 foizdan 6,4 foizga pasaygan [25].

Daromadlar tarkibidagi siljish. Kambag‘allikning qisqarishi faqat ijtimoiy to‘lovlar hisobiga bo‘lganmi yoki daromad manbalarining o‘zi o‘zgarganmi, degan savolga 2-jadval javob beradi.

2-jadval. Aholi daromadlarining manbalar bo‘yicha tarkibi, umumiy daromadga nisbatan % da

Daromad manbai	2023	2024	O‘zgarish, f.p.
Ish haqi	41,9	42,6	+0,7
Tadbirkorlikdan daromadlar	21,4	22,9	+1,5
Pensiya, ijtimoiy yordam va subsidiyalar	18,9	18,2	–0,7
Qishloq xo‘jaligi va tomorqadan daromadlar	9,8	10,7	+0,9
Xorijdan pul o‘tkazmalari	3,1	2,0	–1,1
Boshqa daromadlar	4,9	3,6	–1,3

Manba: [22] ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

2024-yilda aholi daromadlarida ish haqining ulushi 0,7 foiz punktga, tadbirkorlik daromadlari ulushi 1,5 foiz punktga, qishloq xo‘jaligi va tomorqadan olinadigan daromadlar ulushi 0,9 foiz punktga oshgan. Pensiya, ijtimoiy yordam va subsidiyalar ulushi esa 0,7 foiz punktga, xorijdan pul o‘tkazmalari ulushi 1,1 foiz punktga kamaygan [22]. Aholining real daromadi 2024-yilda 10,7 foizga o‘sgan [22]. 2025-yil yakunlariga ko‘ra, jon boshiga o‘rtacha oylik daromad 2,6 mln so‘mni tashkil etib, uning 72,6 foizi mehnat faoliyatidan olingan [25]. Demak, kambag‘allikning pasayishi asosan bandlik va o‘zini o‘zi band qilish orqali ro‘y bergan.

Inson kapitali ko‘rsatkichlari. 18–23 yoshli aholining oliy ta’lim bilan qamrovi 2017-yilda 8,3 foiz bo‘lgan bo‘lsa, 2021-yilda 28,2 foizga, 2024-yilda 47,7 foizga yetdi [20]. Talabalar soni 2021/2022-o‘quv yilidagi 808,4 ming nafardan 2025/2026-o‘quv yilida 1 535,0 ming nafarga, ya’ni 1,9 baravarga ko‘paydi [21]. Maktabgacha ta’lim qamrovi 2017-yildagi 27 foizdan 2023-yilda 74 foizga [27], 2024-yilda esa 76 foizga ko‘tarildi [26]. 2025-yil 1-yanvardan kambag‘al oilalar farzandlarini davlat bog‘chalariga imtiyozli asosda qabul qilish tartibi joriy etilgani [27] erta yoshdagi inson kapitaliga investitsiyani ijtimoiy himoya bilan bevosita bog‘ladi. Inson taraqqiyoti indeksi 2023-yilda 0,740 ga yetib, O‘zbekiston 193 ta mamlakat orasida 107-o‘rinni egalladi va yuqori inson taraqqiyoti guruhida qoldi [28]. Jahon bankining Inson kapitali indeksi esa 2020-yil holatiga 0,62 ni ko‘rsatgan [29].

1-rasmda kambag‘allik darajasi va oliy ta’lim qamrovining 2021–2025-yillardagi dinamikasi birgalikda tasvirlangan.

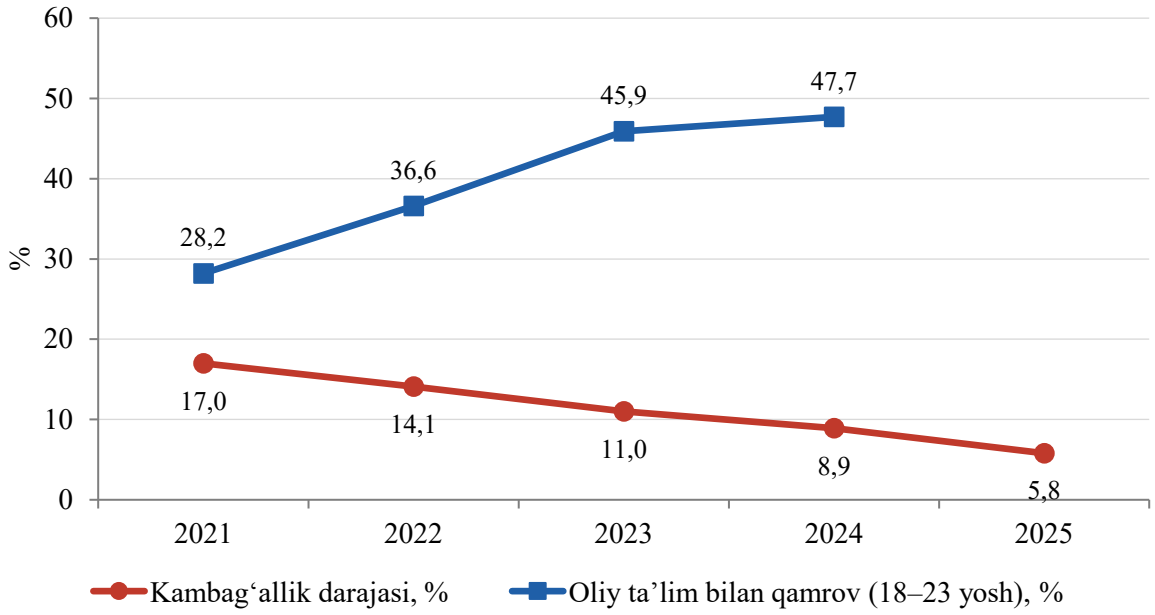

1-rasm. Kambag‘allik darajasi va oliy ta’lim qamrovi dinamikasi, % (manba: [20; 24; 25] asosida muallif tomonidan tuzilgan)

Hududiy kesim. Kambag‘allik barcha 14 ta hududda qisqargan, biroq pasayish sur’ati bir xil bo‘lmagan (2-rasm).

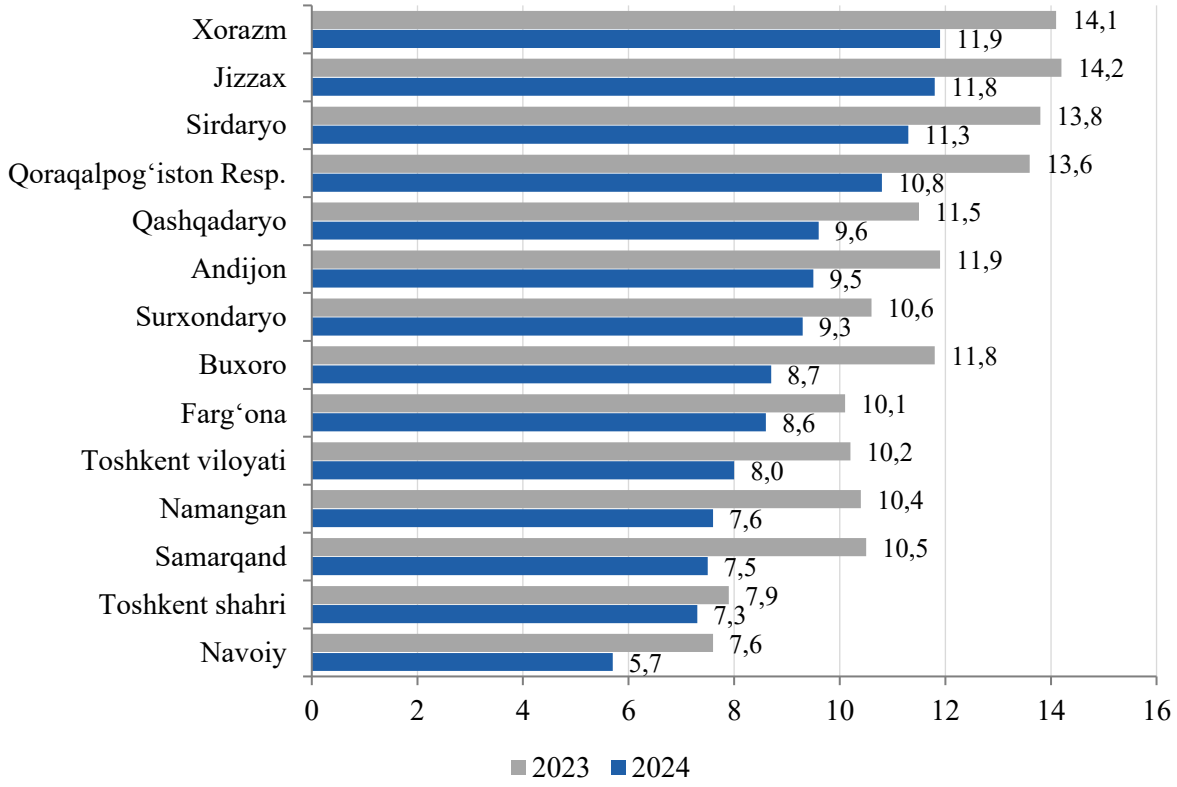

2-rasm. Hududlar kesimida kambag‘allik darajasi, 2023 va 2024-yillar, % (manba: [23] asosida muallif tomonidan tuzilgan)

Eng katta nisbiy pasayish Samarqand (28,6 %), Namangan (26,9 %) va Buxoro (26,3 %) viloyatlarida, eng kichigi Toshkent shahri (7,6 %) va Surxondaryo viloyatida (12,3 %) qayd etildi

[23]. Hisob-kitoblarimizga ko‘ra, hududiy kambag‘allik darajalarining vaznsiz o‘rtachasi 11,3 foizdan 9,1 foizga tushgan, o‘rtacha kvadratik chetlanish 2,04 dan 1,78 foiz punktga kamaygan, ammo variatsiya koeffitsiyenti 18,1 foizdan 19,6 foizga oshgan. Eng yuqori va eng past ko‘rsatkichlar nisbati ham 1,87 dan 2,09 ga ko‘tarilgan (2023-yilda Jizzax 14,2 % va Navoiy 7,6 %, 2024-yilda Xorazm 11,9 % va Navoiy 5,7 %). Bu mutlaq tafovut qisqargani holda nisbiy tafovut biroz kuchayganini bildiradi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar uchta asosiy xulosaga olib keladi. Birinchidan, O‘zbekistonda kambag‘allikni qisqartirish modeli passiv transfertlardan faol bandlik siyosatiga qarab siljigan. Daromadlarda ish haqi va tadbirkorlik ulushining o‘sishi, ijtimoiy to‘lovlar ulushining esa kamayishi buni tasdiqlaydi. A.Sen talqinidagi “imkoniyatlarni kengaytirish” yondashuvi [10] nuqtayi nazaridan bu ijobiy holat: odam yordam oluvchidan daromad topuvchiga aylanmoqda. Pul o‘tkazmalari ulushining 3,1 foizdan 2,0 foizga tushishi ham ichki mehnat bozori daromadlarining roli oshayotganini ko‘rsatadi, garchi bu ko‘rsatkichga valyuta kursi va migratsiya oqimlari ham ta’sir qilishi mumkin.

Ikkinchidan, inson kapitaliga investitsiyalar miqdoriy jihatdan keskin oshgan. Oliy ta’lim qamrovining besh barobardan ko‘proq (8,3 foizdan 47,7 foizga) o‘sishi mamlakat tarixida misli ko‘rilmagan sur’atdir. 1-rasmdan ko‘rinib turibdiki, 2021–2024-yillarda kambag‘allikning pasayishi va oliy ta’lim qamrovining o‘sishi parallel kechgan. Biroq bu ikki ko‘rsatkich o‘rtasida bevosita sababiy bog‘liqlik bor, deb aytish uchun to‘rt-besh yillik qator yetarli emas: oliy ta’limga yangi kirgan yoshlarning mehnat bozoriga ta’siri bir necha yildan keyin namoyon bo‘ladi. E.Xanushek va L.Vyossman ta’kidlaganidek [13], o‘qish yillari soni emas, ko‘nikmalar sifati muhim. Shuning uchun keyingi bosqichda qamrov ko‘rsatkichlari bilan bir qatorda bitiruvchilarning ishga joylashuvi va o‘quvchilarning xalqaro baholash dasturlaridagi natijalarini ham monitoring qilish zarur. Inson kapitali indeksining 0,62 darajasi [29] shuni anglatadiki, bugun tug‘ilgan bola to‘liq ta’lim va sog‘liq sharoitida erishishi mumkin bo‘lgan unumdorlikning taxminan 62 foiziga erishadi; ta’lim sifati aynan shu bo‘shliqni qisqartirishning asosiy omilidir [14].

Uchinchidan, umumiy muvaffaqiyat fonida hududiy notekislik saqlanib qolmoqda. Toshkent shahrida kambag‘allik darajasi past bo‘lsa-da, bir yilda deyarli o‘zgarmagan (7,9 foizdan 7,3 foizga). Bu shahar kambag‘alligining tabiati boshqacha ekanini – uy-joy xarajatlari, norasmiy bandlik va ichki migratsiya bilan bog‘liqligini ko‘rsatishi mumkin. Xorazm, Jizzax va Sirdaryo viloyatlarida esa 2024-yilda ham ko‘rsatkich 11 foizdan yuqori qoldi. Variatsiya koeffitsiyentining o‘sishi J.Roulz mezoni [9] nuqtayi nazaridan muhim signal: resurslarni eng kam imkoniyatli hududlarga ustuvor yo‘naltirmasdan turib, o‘rtacha ko‘rsatkichdagi yutuq barcha uchun adolatli natija bo‘lib qolmaydi.

Xorijiy tajriba va J.Xekman xulosalari [11; 12] erta yoshdagi bolalarga qilingan investitsiyalar eng yuqori ijtimoiy qaytim berishini ko‘rsatadi. Bu jihatdan maktabgacha ta’lim qamrovining 27 foizdan 76 foizga ko‘tarilishi va kambag‘al oilalar farzandlariga bog‘chaga imtiyozli qabul joriy etilishi to‘g‘ri yo‘nalishdir. “Inson” ijtimoiy xizmatlar markazlari [18; 19] esa ijtimoiy yordamni individual reja asosida berish imkonini yaratdi; endi ularning faoliyatini

nafaqat ko‘rsatilgan yordam hajmi, balki oilaning kambag‘allikdan barqaror chiqishi bilan baholash muhim.

Tadqiqotning cheklovlari ham mavjud. Birinchidan, kambag‘allik bo‘yicha taqqoslanadigan qator 2021-yildan boshlanadi, chunki shu yildan yangi metodika qo‘llanmoqda [24]. Ikkinchidan, hududiy tahlil vaznsiz hisoblangan, ya’ni hududlar aholisi soni hisobga olinmagan. Uchinchidan, Inson taraqqiyoti indeksi va Inson kapitali indeksi bir-ikki yil kechikish bilan e’lon qilinadi. Bu cheklovlar olingan xulosalarning yo‘nalishini o‘zgartirmaydi, ammo sababiy bog‘liqlik haqida aniq gapirish uchun uzoqroq qator va mikrodarajadagi ma’lumotlar zarur.

XULOSA

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi.

1. 2021–2025-yillarda O‘zbekistonda kambag‘allik darajasi 17,0 foizdan 5,8 foizga tushdi. Daromadlar tarkibida mehnat va tadbirkorlik ulushining oshishi kambag‘allikni qisqartirish asosan bandlik orqali ro‘y berganini, ya’ni ijtimoiy siyosat passiv yordamdan faol imkoniyat yaratishga o‘tayotganini ko‘rsatadi.

2. Inson kapitaliga investitsiyalar keskin oshdi: oliy ta’lim qamrovi 47,7 foizga, maktabgacha ta’lim qamrovi 76 foizga, talabalar soni 1,5 mln nafarga yetdi. Keyingi bosqichda asosiy vazifa – qamrovdan sifatga o‘tish va ta’lim natijalarini mehnat bozori talablari bilan o‘lchash.

3. Mutlaq ko‘rsatkichlar barcha hududlarda yaxshilangan bo‘lsa-da, kambag‘allikning hududlararo nisbiy tafovuti kuchaygan (variatsiya koeffitsiyenti 18,1 foizdan 19,6 foizga). Adolatli ijtimoiy siyosat uchun bu tafovutni kamaytirish alohida maqsad sifatida belgilanishi lozim.

Takliflar. Birinchidan, “Inson” ijtimoiy xizmatlar markazlari faoliyatini baholashda oilaning kambag‘allikdan chiqib, kamida ikki yil davomida qayta tushmaganligi ko‘rsatkichini asosiy mezon sifatida joriy etish maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, kambag‘allik darajasi 11 foizdan yuqori bo‘lgan hududlar uchun maktabgacha ta’lim, kasb-hunarga o‘qitish va mikrokreditlashni yagona “oila rejasi” doirasida birlashtiruvchi hududiy dasturlar qabul qilish kerak. Uchinchidan, oliy ta’lim qamrovi ko‘rsatkichini bitiruvchilarning ishga joylashuvi va daromadi to‘g‘risidagi ma’lumotlar bilan to‘ldiruvchi milliy monitoring tizimini yaratish lozim. To‘rtinchidan, shahar kambag‘alligining o‘ziga xos omillarini o‘rganish uchun Toshkent shahri misolida alohida tadqiqot o‘tkazish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023-yil 30-aprelda referendumda qabul qilingan) // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/-6445145
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/-5841063
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son Farmoni // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/6600404
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021. – 464 b. ISBN 978-9943-6992-3-6.

5. Schultz T.W. Investment in human capital // American Economic Review. – 1961. – Vol. 51, No. 1. – P. 1–17.
6. Mincer J. Investment in human capital and personal income distribution // Journal of Political Economy. – 1958. – Vol. 66, No. 4. – P. 281–302. – DOI: 10.1086/258055
7. Becker G.S. Investment in human capital: a theoretical analysis // Journal of Political Economy. – 1962. – Vol. 70, No. 5, Part 2. – P. 9–49. – DOI: 10.1086/258724
8. Lucas R.E. On the mechanics of economic development // Journal of Monetary Economics. – 1988. – Vol. 22, No. 1. – P. 3–42. – DOI: 10.1016/0304-3932(88)90168-7
9. Rawls J. A Theory of Justice. – Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 1971.
10. Sen A. Development as Freedom. – Oxford: Oxford University Press, 1999.
11. Heckman J.J. Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children // Science. – 2006. – Vol. 312, No. 5782. – P. 1900–1902. – DOI: 10.1126/science.1128898
12. Heckman J.J., Mosso S. The economics of human development and social mobility // Annual Review of Economics. – 2014. – Vol. 6. – P. 689–733. – DOI: 10.1146/annurev-economics-080213-040753
13. Hanushek E.A., Woessmann L. The role of cognitive skills in economic development // Journal of Economic Literature. – 2008. – Vol. 46, No. 3. – P. 607–668. – DOI: 10.1257/jel.46.3.607
14. Kraay A. The World Bank Human Capital Index: a guide // The World Bank Research Observer. – 2019. – Vol. 34, No. 1. – P. 1–33. – DOI: 10.1093/wbro/lkz001
15. Mukhitdinova M.Z. Development of human capital in Uzbekistan by reducing inequality // American Journal of Economics and Business Management. – 2019. – Vol. 2, No. 4. – P. 88–106. – DOI: 10.31150/ajebm.v2i4.94
16. Numanova M. Investment in human capital is a guarantee of the prosperity of the New Uzbekistan // Iqtisodiyot va ta'lim. – 2023. – Vol. 24, No. 2. – P. 170–176. – DOI: 10.55439/ECED/vol24_iss2/a27
17. Toshpulatov I. Prospects for improving the efficiency of human capital in Uzbekistan // Oriental Journal of Social Sciences. – 2022. – Vol. 2, No. 5. – P. 60–66. – DOI: 10.37547/supsci-ojss-02-05-07
18. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Aholiga sifatli ijtimoiy xizmat va yordam ko'rsatish hamda uning samarali nazorat tizimini yo'lga qo'yish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2023-yil 1-iyundagi PF-82-son Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/-6480342
19. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Aholiga ijtimoiy xizmatlar va yordamlar ko'rsatish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2023-yil 28-sentabrdagi PQ-319-son qarori // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/-6624639
20. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Oliy ta'limga qamrov 40,9 % ga oshgan. – URL: https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/61150-oliy-ta-limga-qamrov-40-9-ga-oshgan-3
21. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. 35 yilda O'zbekistonda talabalar soni ancha oshdi. – URL: https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/69267-35-jilda-zbekistonda-talabalar-soni-anchagaoshdi-2

22. O‘zbekiston Respublikasi Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi. 2024-yil yakuniga ko‘ra kambag‘allik darajasi 11 foizdan 8,9 foizga kamaydi (02.02.2025). – URL: https://gov.uz/oz/bv/news/view/34849
23. O‘zbekiston Respublikasi Kambag‘allikni qisqartirish va bandlik vazirligi. Hududlar bo‘yicha kambag‘allik darajasini baholash natijalari (02.02.2025). – URL: https://gov.uz/oz/bv/news/view/34848
24. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kambag‘allik darajasi (2.03.01.0042 indikatori, 2021–2023). – URL: https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_3495.pdf
25. O‘zbekistonda 2025-yil yakunida kambag‘allik darajasi 5,8 foizga tushdi (Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi ma’lumotlari asosida) // Spot.uz. – 31.12.2025. – URL: https://www.spot.uz/oz/2025/12/31/poverty-rate/
26. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi tomonidan 2024-yilda amalga oshirilgan ishlari to‘g‘risida ma’lumot. – URL: https://gov.uz/oz/uzedu/news/view/141078
27. O‘zbekistonda yil oxirigacha kambag‘al oilalar farzandlarini bog‘chaga qamrab olish ta’minlanadi // Daryo.uz. – 12.02.2025. – URL: https://daryo.uz/2025/02/12/ozbekistonda-yil-oxirigacha-kambagal-oilalar-farzandlari-bogchaga-qamrab-olish-taminlanadi
28. UNDP. Human Development Report 2025. A Matter of Choice: People and Possibilities in the Age of AI. – New York: United Nations Development Programme, 2025. – URL: https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2025
29. World Bank. Human Capital Index (HCI) (scale 0–1) – Uzbekistan. World Development Indicators. – URL: https://data.worldbank.org/indicator/HD.HCI.OVRL?locations=UZ